

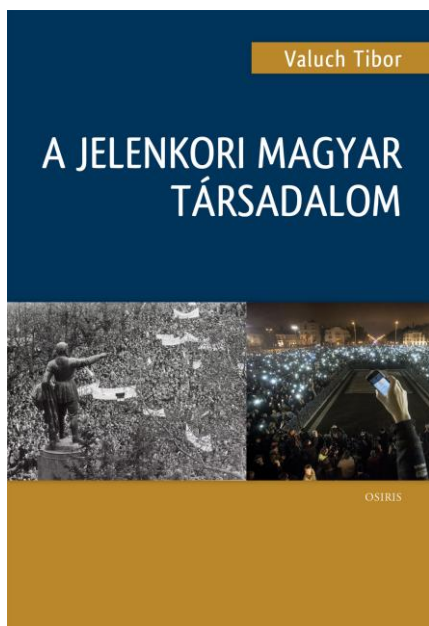
sem akarják meghosszabbítani az öregek életkorát, és mindenféle ideológiákat gyártanak, hogy nem érdemes kutatni. Tanulságos véleménye szerint negyvenéves korában az ember ne kezdjen el japánul tanulni. Meg lehet tanulni néhány mondatot, néhány közönséges kifejezést, de az írott nyelvet már nem.

Módis professzorral, a kötet szerkesztőjével egyetértve vallom, hogy az olvasó értékes és érdekes, Debrecenben unikális kötetet tart a kezében.

Lampé László

Valuch Tibor: A jelenkori magyar társadalom

Osiris Kiadó, Budapest, 2015. 299 lap

Valuch Tibor történészprofesszor közelmúltban megjelent, címével már eleve sokat ígérő, küllemében pedig izléeses kiállítású könyve több okból is felkeltette érdeklődésemet. A megkülönböztetett figyelem mindenekelőtt a címben jelzett témának szólt. Azonos „szakmai céh” tagjaként pályám korábbi sza-

kaszaiban magam is komolyan foglalkoztam társadalomtörténeti kérdésekkel, hosszabb ideje pedig a regionális (területi) tudományok művelőjeként, más megfontolásokból lett számomra fontos történész kollégám munkája. A tömör és kifejező címválasztással és a bevezetőben megfogalmazott normatív elvárásai szerint ugyanis a szerző nem kevesebbre vállalkozott, minthogy megfeleljen annak a nem mindennapi kihívásnak, amelyet saját kora társadalmi viszonyainak komplex elemzése jelenthet a gazdasági-társadalmi folyamatok újszerű megközelítése iránt affinitást érző történész számára. Különösen nehéz feladat szerbe-számba venni egy olyan nagy és bonyolult „organizmus” sajátosságait, mint amilyen általában a társadalom. Nem különben embert próbáló feladat a mindennapokban létező jelenkori társadalom, ezúttal történetesen a mai magyar társadalom átfogó tanulmányozása, már csak a változások radikalizmusa és jellege miatt is.

A szerző nem tekinthetett el tehát az adott kivételes történelmi körülménytől, a múlt század nyolcvanas-kilencvenes éveiben zajló politikai átmenet, másképpen fogalmazva a rendszerváltás következményeinek mélyreható elemzésétől sem, amely gyökeres változásokat eredményezett Köztes-Európa rendszerváltó országainak politikai, gazdasági és társadalmi folyamataiban. Nem egészen negyedszázad során ugyanis példátlan gyorsaságú átalakulás játszódott le a kelet-közép-európai nemzetek, köztük Magyarország társadalmának strukturális viszonyaiban, tagoltságában és működésében, miközben a rendszerváltás előtt ideológiailag erősen átítatott, „osztályszemléletű” úgynevezett dichotom (két osztály – két réteg) struktúramodellt, a valós viszonyok minőségét és tartalmát pontosabban kifejező, sokoldalúan rétegezett és újratagolódott társadalmi szerkezet váltotta fel. E tekintetben is hiányokat pótol a kötet, hiszen az átmenet politikai és gazdasági részletkérdéseinek lassan könyvtárnívú duzzadt irodalmában kevés a változások kifejezetten társadalmi vonatkozásairól szóló elemzés. A realitásokhoz közelítő olyan társadalomkép megrajzolására pedig jószérivel kísérlet sem történt, amely módszertanilag a történetiség, a klasszikus szociológiai elemzés, a statisztikai adatfeldolgozás és a szociografikus leírás szempontjainak érvényesítésére vállalkozott volna, mint jelen esetben Valuch Tibor.

Ugyancsak rokonszenvenné teszi számomra a szerző munkáját az az

újszerű módszertani megközelítés, amellyel szélesebb társadalomtudományi iskolázottság birtokában, de elsősorban mégiscsak tanult szakmája szerint, történészként vállalkozik a jelenkori magyar társadalom folyamatainak értelmezésére. Ez természetesen sok kockázatot rejt magában, tekintettel arra, hogy a jelenkor természetéből fakadóan még olyan „képlékeny”, a mindennapok által terhelt, szubjektív elemekkel átszőtt valóság, amely jelképesen fogalmazva csak holnap-holnap után, akár évtizedek múltán „érik” és/vagy „szelídül” történelemmé. Ám a történettudomány nagy előnye a kifejezetten a társadalommal foglalkozó szociológiához, demográfiához, statisztikához, szociográfiához, szociálpolitikához, társadalomföldrajzhoz vagy más, a társadalom vizsgálatára hivatott részdiszciplínákhoz képest, a sajátos, egyedi megközelítés, értelmezési lehetőség. Ez persze csak akkor válik hatékony eszközzé a történész kezében, amennyiben az általa alkalmazott módszertan épít más társadalomtudományi ágak, többek között a már felsorolt tudományterületek eredményeire, azaz inter-(multi-) diszciplináris jelleggel közelít témájához, mint például a regionális (területi) tudomány. Optimális esetben a kutatás tárgyához „felülről”, kvázi szélesebb optikából, integratív és komplex jelleggel közelítő történész ily módon hatékonyabb módszerrel dolgozhat, mint az elemzés kereteit mégiscsak „szűkítő” társadalomtudományi ágak bármelyike külön-külön.

Úgy tűnik, hogy már régtől fog-

va ennek a komplex, „soktényezős” módszertannak a következetes művelését tette magáévá a szerző, aki erről könyve bevezetőjében, mintegy kutatói hitvallásként a következőket írja: „Eddigi pályám során mindig egyfajta ‚hivatásos határsértőként’ léteztem és dolgoztam, történészként igyekeztem integrálni, hasznosítani a különböző társadalomtudományi ágak módszereit, szempontjait, kérdésfelvetéseit.” Hasonló kutatómódszertan elkötelezettjeként meggyőződéssel állíthatom, hogy ebben az integratív szemléletmódban rejlik a szerző könyvének egyik megkülönböztető, egyedi vonása. E nélkül a megközelítés nélkül talán kevésbé sikerült volna a korszakokon átívelő, a múlt, a jelen és a jövő találkozáspontjában húzóató témát illetően az adatok halmozásából, lényegre törően, a sajátosságokra és a tendenciákra koncentrálni, mi több elegánsan és olvasmányosan levezetni azokat a bonyolult folyamatokat, amelyek a jelenkori magyar társadalom felszínén és mélyrétegeiben zajlottak és zajlanak ma is.

A Valuch Tibor által „kiterjesztett” történelemszemlélet a modernkori történetírást jótékonyan megtermékenyítő, az *Annales gazdaság- és társadalomtörténeti évkönyvek* című folyóirat köré tömörült világhírű francia történésziskola legértékesebb hagyományait követi. A két kiemelkedő francia történész, Lucien Febvre és Marc Bloch által 1929-ben alapított folyóirat nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a történelmet új útra terelje, vezető szerepet szánva a történettudománynak,

beleolvassza azt a társadalomtudományok együttesébe, s megújítsa ezzel a történetírás addigi gyakorlatát is. Az Annales-kör működése többek között az által eredményezett módszertani fordulatot a történettudomány fejlődésében, hogy a mindennapi életet, a tágabb értelemben vett kultúra, életmód kérdéseit, a hétköznapi történéseit állította a gazdasági-társadalmi folyamatok középpontjába, miközben a nagyközönség körében is érdekessé, olvasmányossá, sőt népszerűvé tette az addigra már megfáradt és korszerűtlenné vált „históriát”.

Többek között az utóbbi történelemfelfogás fokozott érvényesítése miatt ajánlom minden szakmai érdeklődő figyelmébe Valuch Tibor könyvét. Korszerű társadalomtörténeti szemlélettel, történeti összefüggésekbe ágyazva ugyanis úgy tudja bemutatni, mintegy „leírni” a mai magyar társadalmat a maga teljességében, hogy a tudományos alaposág és a bőséges szociológiai adatok mellett is érdekes és olvasmányos maradjon az elemzés, ne vesszen el az olvasó – és a mondánivaló lényege – a statisztikai adathalmazok rengetegében. A könyv tartalmi gazdagságát jól jelzi az a részemről önkényes kiemelés is, amely a tizenegy fejezet főbb tematikai egységeire vonatkozik nagy vonalakban. A szerző részletesen elemzi többek között a jelenkori magyar társadalom strukturális, demográfiai, térbeli és regionális, rétegződési és mobilitási viszonyait; a kisebbségi és etnikai kérdéseit Kárpát-medencei kitekintésben; a régi, új és megújuló társadalmi cso-

portok átalakulását, illetve az elitek megváltozott pozícióit; a társadalom és a politika tagoltságát; a közgondolkodás és az értékek kapcsolatrendszerét; a szociális viszonyok és társadalmi helyzetek alakulását; az életmódbeli változásokat a mindennapok tükrében. Megítélésem szerint éppen az utóbbi fejezet mutatja meg leginkább annak a módszernek az újszerűségét, amelyet az Annales-kör képviselőinek köszönhet a jelenkori társadalomtörténet. A fogyasztási és a jövedelmi helyzet, az idő és ember viszonyának, az öltözködési, a ruházkodási, a divat és a táplálkozási szokások, a lakáshelyzet és lakberendezés, valamint a kommunikáció és a kultúrafogyasztás jellegzetességeinek a bemutatása ma már igen helyesen a korszerű társadalomszemlélet elengedhetetlen velejárója. A mindennapi életviszonyok plasztikus ábrázolás teljesebbé, árnyaltabbá és „életszerűbbé” teheti egy adott korszak társadalomképét, úgy ahogy ez jelentőségének megfelelő tartalommal és terjedelemben érvényesül Valuch Tibor munkájában.

A mai magyar társadalomról rajzolt kép árnyaltsága kétségtelenül elismerést érdemlő teljesítmény a szerző részéről, tekintettel arra, hogy a könyv fejezeteit értelemszerűen elárasztja a téma által igényelt szociológiai és statisztikai információk tömege. Ám, hogy a szerző által képviselt felfogásban a tartalmat „átítató adatfolyam” még sem vált öncéllá, következésképpen terhes olvasmánnyá, abban minden bizonnyal szerepet játszhatott a már többször hivatkozott újszerű törté-

nelemszemlélet, amelyet *Albert Soboul*nak, a világhírű francia társadalomtörténésznek éppen a statisztikai feldolgozás módszerével és alkalmazásával kapcsolatban kifejtett álláspontja érzékeltet máig ható érvénnyel. E szerint a statisztikai információk bármennyire nélkülözhetetlen segítői a társadalomtudós munkájának, egyedül csak azokra támaszkodva semmiféle mennyiségi adatot nem vizsgálhat a valóság eltorzításának veszélye nélkül. Vagyis a mennyiségi viszonyokat értelmező társadalomtörténet köteles mindenkor megmagyarázni a feltárt adatokat. A társadalomkutató munkájában ekkor „... lép jogába a leírás: számolni kell, azonban csak számolni – ez nem elegendő.” (Soboul, A.: A társadalomtörténet statisztikai ábrázolásának egyes kérdései. Világtörténet, 1967/14-15. 32. o.)

Számomra Valuch könyve meggyőzően bizonyítja a fenti normatív elvárásoknak való megfelelést, sőt túl ezen, az interdiszciplináris, komplex szemléleten alapuló „soktényezős” szemlélet elemzéseiben szerencsésen ötvöződik a Magyarországon jellemzően már az 1930-as évek falukutató mozgalmából ismert, de vissza-visszatérően később is erős szakmai pozíciókkal rendelkező szociográfia tartalmi és módszertani eszköztárával, megoldásaival. Mondhatni, hogy miközben a könyv alapos tudományos munka, egyszersmind a szociográfia műfaji jellemzőire, nemes hagyományaira is építő feldolgozás, ami látványosan fejeződik ki például a szociális viszonyok és a társadalmi

helyzetek, valamint az életkörülmények elemzésében és leírásában, amelynek hitelességét csak kiemelik a remekül összeválogatott, korhű fekete-fehér fotók, mint értékes kortörténeti dokumentumok, szövegközi illusztrációk. Ez a szociográfusi attitűd még érdekesebb és olvasmányosabb jelleget kölcsönöz a kötetnek, ami önmagában is alkalmassá teszi a stílárisan már-már szépírói kvalitásokat megcsillantó szerző munkáját arra, hogy az érdeklődők szélesebb körének a figyelmét is felkeltse a téma iránt.

Már pedig az érdeklődés felkeltése és az olvasmányosság csöppet sem egyszerű feladat olyan esetben, amikor egyszerre többféle elvárás is teljesítenie kellett a szerzőnek. Mindenekelőtt tudományos alapos-sággal monografikus jellegű áttekintést kellett készítenie a jelenkori magyar társadalomról. Meg kellett felelnie a felsőoktatásban széles körben használható tankönyv, illetve kézikönyv szempontjainak, miközben össze kellett hangolnia az adatgazdagság, a tényszerűség, a tudományos szakszerűség elvárásait a nagyobb közönségigény kielégítését szolgáló közérthető, ismeretterjesztő olvasmányosság követelményeivel. Minden bizonnyal ezeknek a nehezen összeegyeztethető kiadói elvárásoknak való megfelelés jelen-

tette a legnagyobb kihívást az „aszketikusabb” műfajoz szokott történész számára. A korábban komoly szakmai tekintéllyel bíró tudományos ismeretterjesztés presztízse mára megkopott, pedig feltámasztása fajsúlyos tudományos témák széleskörű megismertetése és népszerűsítése érdekében továbbra is fontos szakmai és társadalmi érdek. Aligha véletlen, hogy a kézirat döntően a *Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalom és Ismeretterjesztés Kuratóriumának* támogatásával készült.

A fentiek előrebocsátása után jó szívvel és meggyőződéssel ajánlom mindazoknak a figyelmébe Valuch Tibor szakmailag értékes, tartalmas, lebilincselően érdekes és elegáns kivitelezésű könyvét, akik mélyebb érdeklődést tanúsítanak a jelenkori magyar társadalomban zajló folyamatok iránt, vagy egyszerűen csak tájékozódni kívánnak arról a társadalmi közegről, amelyben mindennapjaikat élik, illetve a felgyorsult változásokat megélik, a gyökeres mennyiségi és minőségi átalakulás előnyeit élvezik, hátrányos következményeit pedig elszenvedik.

Baranyi Béla